

Inleiding

Voor alle duidelijkheid. Dat was niet alleen de kernboodschap maar ook de titel van het boek over leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs dat in 2002 verscheen. Leerlingen met autisme en een normale tot hoge begaafdheid hebben niet alleen recht op goed onderwijs (dat heeft elke leerling), voor hen is onderwijs aangepast aan hun autisme een noodzakelijke voorwaarde om het intellectuele potentieel waarover ze beschikken ten volle te kunnen benutten. We moeten helaas ook anno 2010 nog vaststellen dat veel begaafde volwassenen met autisme een diploma of getuigschrift hebben dat ver onder hun intellectuele mogelijkheden ligt. Sommigen behaalden zelfs geen diploma. Velen onder hen moesten zoveel energie stoppen in het proberen overleven op school dat er geen mentale ruimte meer overbleef voor het leren. Dankzij autismevriendelijk onderwijs, gekenmerkt door duidelijkheid en verheldering, kunnen begaafde leerlingen met autisme hun energie stoppen in datgene waar hun niet-autistische medeleerlingen energie in stoppen, met name het curriculum, de vakken, de leerstof.

Die boodschap geldt nog steeds, en voor veel meer leerlingen dan we in 2002 dachten. We schreven toen dat er in Vlaanderen en Nederland 'een paar duizend' leerlingen met autisme en een normale begaafdheid waren. Ondertussen is duidelijk geworden dat het er meer zijn dan een paar duizend. De prevalentiecijfers voor autismespectrumstoornissen zijn de voorbije jaren behoorlijk gestegen, zeker de cijfers voor de groep mensen met een autismespectrumstoornis die geen verstandelijke beperking hebben. Als we erg conservatief zijn en uitgaan van een prevalentie van 0,6% (recente studies wijzen in de richting van 1%), dan schat-

ten we het aantal normaal begaafde leerlingen met een autismespectrumstoornis in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen en Nederland op meer dan 10.000.¹ Dat is dus een pak meer dan 'een paar duizend'. Autismevriendelijk onderwijs met een nadruk op verheldering en duidelijkheid is allang geen synoniem meer voor uitzonderlijke inspanningen met een rendement voor slechts een heel klein groepje leerlingen. Autismevriendelijk onderwijs is nodig voor een grote groep leerlingen.

Dit boek is een grondige herwerking van *Voor alle duidelijkheid*. Dat was nodig, en niet louter wegens de gewijzigde prevalentiecijfers. De voorbije jaren is het onderwijslandschap zowel in Vlaanderen als in Nederland grondig hertekend, met gevolgen voor hoe leerlingen met autisme een plaats krijgen in het onderwijs en hoe ze er ondersteund kunnen worden. We beschrijven die hervormingen niet in dit boek, want dan zou het binnen een paar jaar weer verouderd zijn. Het onderwijslandschap verandert immers voortdurend.

Een van de veranderingen van de voorbije jaren is de mogelijkheid van ondersteuning voor leerlingen met een beperking of probleem die in het gewoon onderwijs school lopen. In Vlaanderen spreekt men van GON-begeleiding (Geïntegreerd Onderwijs, een samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs), in Nederland van ambulante begeleiding. Het aantal leerlingen met autisme dat gewoon onderwijs volgt met ondersteuning is in de voorbije tien jaar spectaculair toegenomen (ook zij zijn met veel meer dan 'een paar duizend').

Heel veel GON-begeleid(st)ers en ambulant begeleid(st)ers hebben de voorbije jaren bij ons, Autisme Centraal, cursus gevolgd. Hun meest gestelde vragen werden in dit boek verwerkt. Een aantal daarvan betreffen het opzetten van een project 'autismevriendelijkheid' in een school. Autisme heeft

niet alleen invloed op de leerling en zijn leerkracht, maar ook op de hele school. Om die reden hebben we een apart hoofdstuk opgenomen over een autismevriendelijke schoolcultuur. Een andere vaak gestelde vraag betrof de effecten van het autisme op leerprocessen: hoe kan je een leerling met autisme ondersteunen bij het leren en het studeren? Ook aan die vraag besteden we nu een apart hoofdstuk. Daarnaast hebben we gemerkt dat de principes van verduidelijking en verheldering, zelfs al zijn ze als term intussen goed gekend, nog heel wat vragen en vooral misverstanden oproepen. Daarom is er nu ook een hoofdstuk waarin we gedetailleerd ‘verhelderen’ wat verheldering is (en ook wat het *niet* is).

Voor die hoofdstukken heb ik beroep gedaan op twee collega's die inzake onderwijs aan begaafde leerlingen ervaringsdeskundigen zijn.

Annemie Mertens heeft meer dan 10 jaar ervaring met leerlingen met autisme in het buitengewoon basisonderwijs. Ze stond zelf voor de klas en weet dus wat het is om leerkracht te zijn van leerlingen met autisme. Na enkele jaren ruilde ze haar taak als leerkracht in voor een coördinerende taak. Sinds een aantal jaar coördineert ze in een school voor buitengewoon onderwijs zowel de autismedwerking binnen de school als de GON-begeleiding van de leerlingen met autisme die in het gewoon onderwijs school lopen.

Kobe Vanroy heeft eveneens ervaring met het onderwijs aan begaafde leerlingen met autisme. Voordat hij bij Autisme Centraal kwam werken was hij leerkracht en leerlingbegeleider van normaalbegaafde jongeren met autisme in het buitengewoon secundair onderwijs.

Annemie en Kobe hebben niet alleen een bijdrage geleverd voor de nieuwe hoofdstukken. Ze hielpen me eveneens om de tekst van de andere hoofdstukken bij te werken en leverden vele nieuwe, sprekende voorbeelden uit hun rijke ervaring.

Voor alle duidelijkheid ging over leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs. Bij de herwerking hebben we gemerkt dat de informatie in dit boek niet enkel op die leerlingen van toepassing is, maar op *alle* autistische leerlingen met een normale tot hoge begaafdheid, ongeacht de onderwijsvorm die ze volgen. Dit boek is dus bedoeld voor iedereen die te maken heeft met normaal begaafde leerlingen met autisme, in welke setting die leerlingen ook school lopen. Vandaar de gewijzigde titel van het boek. We maken in de tekst ook geen onderscheid tussen gewoon en buitengewoon onderwijs, tenzij waar dat relevant is.

Hoewel de grondige herwerking het boek flink dikker heeft gemaakt, komt nog niet alles aan bod. Over begaafde leerlingen met autisme valt heel wat meer te vertellen dan wat in dit boek staat.

Om te beginnen is de uitleg over wat autisme is zeer summier. Wie uitvoeriger kennis wil maken met deze boeiende maar complexe ontwikkelingsstoornis vindt vast zijn of haar gading in de boeken die we achteraan in dit boek aanbevelen.

We focussen hier vooral op het basis- en het secundair onderwijs (respectievelijk 6- tot 12-jarigen en 12- tot 18-jarigen). Heel wat informatie en tips zijn ook nuttig voor wie te maken heeft met jongere kinderen (kleuters) of met jongvolwassen studenten in het hoger onderwijs. Ongeacht hun leeftijd hebben immers alle mensen met autisme nood aan verheldering en een autismevriendelijk klimaat. Onderwerpen die specifiek zijn voor jonge kinderen en studenten uit het hoger onderwijs komen in dit boek echter niet expliciet aan bod. Wat jonge kinderen met autisme betreft, verwijzen we voor aanvullende informatie graag naar allerlei programma's en literatuur over vroegbehandeling. Over studenten met autisme in het hoger onderwijs is ondertussen ook al een en ander beschikbaar.² Specifieke onderwerpen zoals stages komen hier evenmin

uitvoerig aan bod; ook daarvoor verwijzen we graag naar bestaande publicaties³ en informatie op het internet.

We weten ten slotte dat autisme vaak voorkomt in combinatie met andere stoornissen of problemen: er is vaak sprake van comorbiditeit. Het is belangrijk oog te hebben voor die comorbiditeit, maar in het bestek van dit boek konden we onmogelijk uitvoerig ingaan op allerlei bijkomende stoornissen en problemen. In het stuk over leren leren en studeren vermelden we wel de leerstoornissen, en in het hoofdstuk over specifieke problemen komen ook depressie en angsten aan bod, omdat dat de meest frequente bijkomende problemen zijn bij begaafde leerlingen met autisme.

We willen ook nog enkele terminologische kwesties verhelderen.

In dit boek gebruiken we uitsluitend de term 'autisme'. Voor ons is die echter synoniem aan autismspectrumstoornis. We maken nergens onderscheid tussen bepaalde vermeende subgroepen binnen het autismspectrum zoals autistische stoornis, syndroom van Asperger en PDD-NOS. Ten eerste is het vermeende onderscheid tussen die veronderstelde vormen van autisme niet relevant voor wat we in het boek beschrijven. Wat hun specifieke diagnose ook is, alle leerlingen met autisme hebben baat bij de benadering die we in dit boek beschrijven. Ten tweede lijkt ook de wetenschappelijke wereld af te stappen van subclassificaties binnen het autismspectrum. Het valt te verwachten dat de volgende versie van de DSM⁴ enkel nog gewag zal maken van de classificatie autismspectrumstoornis en verder geen onderscheid zal maken tussen bepaalde vormen van autisme. Uiteraard zijn leerlingen met autisme onderling erg verschillend. Wat bij de ene wel werkt, werkt mogelijk niet bij de andere. Ook autisme vraagt om individualisering van de benadering. Maar om aan

de individuele noden van leerlingen met autisme tegemoet te komen zijn andere onderscheiden belangrijker dan die tussen verschillende subclassificaties. We denken met name aan de specifieke interesses, de leerstijl, het temperament en vooral het specifieke ontwikkelingsprofiel van de leerling.

Autisme uit zich bij elke leerling weer een beetje anders. Daarom ook spreekt men van een autismspectrumstoornis. We kiezen echter voor de kortere term autisme. Dat is voor ons altijd een breed begrip geweest. Bovendien tikt autisme iets makkelijker dan autismspectrumstoornis. En we hebben een hekel aan de populaire, doch vreselijke afkorting ASS. (En we zijn ook een beetje koppig, dat geven we graag toe.)

We gebruiken meestal de termen gewoon en buitengewoon onderwijs. Nederlanders, gekend om hun enorme flexibiliteit, zullen waar 'gewoon onderwijs' staat dus makkelijk 'regulier onderwijs' lezen en met hetzelfde gemak het woord 'buitengewoon' lezen als 'speciaal'.

En tot slot: autisme komt, zeker in de groep normaal begaafde mensen, bijna 10 keer vaker voor bij mannen dan bij vrouwen. Wanneer we het hebben over een leerling met autisme en het persoonlijk voornaamwoord 'hij' gebruiken, dan hoef je ons niet te verdenken van een of andere vorm van discriminatie of seksisme. Als autisme een extreme vorm is van het mannelijke denken, zoals bepaalde wetenschappers beweren, dan is het moeilijk om sekseneutraal te schrijven over autisme. Maar wees gerust: we hebben ook voorbeelden over meisjes met autisme opgenomen in het boek.

Leerlingen met autisme zijn buitenbeentjes. Ze ontwikkelen en leren anders dan andere kinderen en vragen daarom om een buitengewone aanpak. Een open houding en geïnteres-

seerde nieuwsgierigheid ten aanzien van hun specifieke handicap, enig geduld en een flinke scheut creativiteit betekenen al heel wat, maar zijn onvoldoende om hen net als alle andere leerlingen optimale kansen tot ontplooiing te bieden. Leerlingen met autisme rekenen in de eerste plaats op een goed begrip van hun specifieke manier van zijn en de uitdagingen die dat voor hun schoolcarrière meebrengt. Om een dergelijk begrip te bevorderen hebben we dit boek geschreven. We leggen heel veel nadruk op de autistische manier van waarnemen en denken, want wie die niet begrijpt, bezit slechts een oppervlakkige kennis van autisme.

Toch hebben we ook ons best gedaan om het boek vooral praktisch te maken. Het wil leerkrachten, ouders, directies en andere betrokkenen een aantal praktische inzichten en adviezen aanreiken om het schoolleven zo aangenaam en zo verrijkend mogelijk te maken voor leerlingen met autisme. Hoewel de tips hun nut al uitvoerig bewezen hebben in de praktijk, bieden ze geen onvoorwaardelijke garantie op succes. Ze worden best ook niet klakkeloos toegepast. Elke leerling is uniek en ondanks hun gemeenschappelijke handicap zijn ook alle leerlingen met autisme verschillend van elkaar. Dat vergt dus maatwerk en vooral een goede samenwerking met de ouders die hun kind vaak beter en vooral anders kennen dan leerkrachten.

De adviezen die we in dit boek formuleren, zijn weliswaar specifiek ontworpen vanuit de problematiek van autisme maar veel tips zijn ook nuttig voor leerlingen met andere problemen en zelfs voor zogenaamde 'normale' leerlingen. Elke leerling heeft bijvoorbeeld baat bij duidelijkheid, heldere communicatie, overzichtelijke taken of een werkplanner.

Leerlingen met autisme in het bijzonder en leerlingen die 'anders zijn' in het algemeen betekenen voor een school niet enkel een uitdaging maar vaak ook een verrijking. Iedereen

heeft tegenwoordig de mond vol over een multiculturele samenleving of een multiculturele school. Daarbij wordt vaak enkel gedacht aan allochtone leerlingen. Maar een handicap zoals autisme is eveneens een andere cultuur. Door hun specifieke denkstijl kijken mensen met autisme anders tegen de wereld aan. Die kijk is soms verfrissend en confronterend.

Wij zien een leerling met autisme daarom niet noodzakelijk als een probleem. Leerlingen met autisme hebben veel te leren van ons. Dat leren maken we mogelijk met een autismevriendelijk leerklimaat. Zodra we dat klimaat realiseren, blijkt dat ook wij veel kunnen leren van hen, want ook leerlingen met autisme hebben veel te bieden!

Peter Vermeulen
Gent, zomervakantie 2010